

SCOALA INCLUZIVĂ ȘI FACILITAREA ACCESULUI TUTUROR LA O EDUCAȚIE DE CALITATE

*Valentina STRATAN, dr., conf. univ.,
Viorica CERNEAVSCHI, lector universitar*

Summary

Educational integration and inclusion respects the fundamental principle of educational systems, according to which all children should study together. The institution oriented towards inclusive education values differences for the benefit of all children, recognizes their various needs and seeks solutions for each of them, taking into account different learning rhythms and styles. The inclusive institution thus ensures equal opportunities for all children valuing and respecting their differences and fighting against discrimination and prejudices by means of appropriate educational policies and practices. The transformation process of a traditional school to an inclusive one requires time and new techniques of management from each teacher. Professional development of teachers in order to support inclusive education includes both initial training as well as continuing training throughout teaching career.

În ultimii 15-20 de ani, inovațiile din domeniul educației au adus în centrul atenției specialiștilor, dar și a elevilor și părinților, situații educaționale noi, inedite, care au supus mediul școlar unor adevărate încercări. Teorii ideologice precum cele legate de *incluziune* și *integrare școlară*, cele legate de *normalizarea mediului de învățare* sau a celui *social* ridică în continuare probleme serioase legate de implementarea în practică a ideologiei acestui curent educațional importat din Occident.

Consultarea lucrărilor de specialitate au condus la ideea conform căreia trăsăturile caracteristice ale societății contemporane imprimă note specifice componentelor sistemului social, între care *educația*, aliniind-o la dimensiunile epocii pe care o parcurgem (Salade, 1998). Educației îi revin funcții și responsabilități tot mai mari, fiind cea chemată să medieze adaptarea individului la noile realități socioculturale. *Educația pentru schimbare*, amplasată în centrul

schimbării educației devine premisa principală a configurării unui sistem educativ compatibil cu dinamica fenomenelor sociale, asigurând calitatea pregătirii indivizilor pentru societatea prezentă și viitoare [13, p.6].

În contextul noilor realități sociale și legislative, se impune încetarea abordării persoanelor cu dizabilități ca *alteritate oponentă* și încadrarea acestora într-o respectabilă categorie a *diversității* umane. Adaptarea optimă a persoanelor cu dizabilități la mediul sociocultural, succesul integrării lor sociale, după cum susține V. Preda, se consideră a fi direct dependente de integrarea școlară. Acest proces de integrare se regăsește, în primul rând, în acceptarea diversității. Încurajarea condițiilor de acceptare a „Celuilalt” înseamnă o intervenție din start în reducerea posibilelor greșeli cu caracter educativ, didactic, psihologic sau medical [ibidem, p.7].

Studiile care abordează problematica persoanelor cu cerințe (educative) speciale au impus vehicularea unor concepte și sintagme precum: *egalizarea șanselor, integrare, educația integrată și/sau incluzivă, integrare socio-profesională*.

Conceptul educației incluzivă s-a dezvoltat din cel al integrării, aplicat în perioada de tranziție la noile viziuni asupra educației copiilor cu cerințe speciale. Identificarea/constatarea diferențelor specifice ambelor concepte oferă posibilitatea evidențierii unor aspecte principial importante. Astfel, *integrarea* constă în asimilarea copilului în cadrul învățământului general, proces prin care se adaptează școlii, în timp ce aceasta rămâne, în cea mai mare parte, neschimbată, iar *incluziunea* presupune ca instituțiile și sistemul educațional, în general, să se schimbe și să se adapteze continuu necesităților copiilor [1, vol.1, p.15].

Principiul fundamental al sistemelor educaționale conform căruia *toți copiii trebuie să învețe împreună* este respectat, deopotrivă, și în cazul integrării și în cazul incluziunii educaționale. Instituția orientată spre educația incluzivă valorifică diferențele existente în avantajul tuturor copiilor, recunoaște variatele necesități ale elevilor și caută

soluții pentru fiecare dintre ele, ținând cont de stilurile și de ritmurile diferite de învățare. Instituția incluzivă asigură, astfel, șanse egale tuturor copiilor, face ca diferența dintre copii să fie respectată și valorizată, discriminarea și prejudecățile să fie combătute prin politici și practici educaționale adecvate. Într-o instituție incluzivă, copilul trebuie să se simtă în siguranță, să dispună de oportunitatea de a discuta cu semenii și adulții, să se simtă acceptat și valorizat, să fie pregătit să accepte diferențele și să le utilizeze ca resurse pentru propria dezvoltare [1, vol. 3, p. 10]. Or, incluziunea nu înseamnă doar a integra copiii cu cerințe educaționale speciale în mediul școlar, ci și a conștientiza fenomenul diversității umane și a organiza procesul educațional în școală pornind de la această concepție [2, p. 4].

Educația incluzivă se bazează pe modificări, transformări ale școlii (din punctul de vedere al organizării, al scopurilor trasate, al îmbunătățirii instrucției școlare, etc.) pentru a putea susține participarea la procesul de învățământ al tuturor elevilor din cadrul unei comunități. Ea presupune un proces de adaptare continuă a instituției de învățământ, astfel încât să se asigure permanent valorificarea resurselor materiale și umane existente, în vederea susținerii și asigurării suportului necesar tuturor participanților la educație [13, p.9].

Școala incluzivă presupune, în primul rând, recunoașterea dreptului fiecărui copil la educație, și apoi înțelegerea diferențelor de adaptare și învățare, specifice fiecărui copil în parte, ca fiind naturale. Hotărârea Nr. 523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 recomandă accesul tuturor copiilor cu deficiențe sau cerințe educative speciale, în funcție de potențialul acestora, la structurile și programele învățământului de masă, precum și educația școlară în comunitate a acestor copii [5]. Documentul guvernamental incită principiul egalității de șanse care reprezintă conceptul de bază al școlii inclusive. Or, o școală incluzivă este o școală deschisă către orice elev și primește orice elev, îl valorizează și îl face să se simtă acasă. Este

școala care oferă sprijin accentuat pentru acei copii care au nevoie, în mod deosebit de ei, astfel ea devine o școală deschisă tuturor, o școală prietenoasă, flexibilă, care abordează procesul de predare – învățare – evaluare într-un mod dinamic și atractiv. Prin sprijinul pe care îl oferă tuturor copiilor, școala incluzivă se constituie într-un factor de bază al incluziunii sociale.

Vrăsmaș T., în lucrarea *Învățământul integrat și/sau incluziv*, dar și Ghidul metodologic pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general, elaborat în cadrul Proiectului „Acces egal la educație”, implementat de către Keystone Moldova în parteneriat cu Ministerul Educației al RM evidențiază că obiectivele educative incluzive vizează combaterea neparticipării școlare prin demersuri care depășesc barierele impuse de dificultățile de ordin material, personal, familial sau social cu care se confruntă copiii. Totodată, educația incluzivă vizează asigurarea unor condiții optime de învățare care să ofere tuturor șansa unui start egal în viață din punct de vedere educațional [2, 9].

Procesul de transformare a școlii tradiționale într-una incluzivă cere timp și tehnici noi de abordare din partea fiecărui profesor. În acest scop, în cadrul Proiectului „Dezvoltarea și promovarea educației incluzive”, implementat de către A.O. „Lumos Foundation Moldova”, în colaborare cu Ministerul Educației al Republicii Moldova, a fost elaborată Unitatea de curs universitar *Educație incluzivă*, destinată formării inițiale în învățământul superior la toate specialitățile domeniului de formare profesională [1]. Există multe practici care generează disconfort în rândul elevilor, părinților și uneori, chiar, și al cadrelor didactice. Desigur, există și școli, unde lucrurile nu se întâmplă astfel, dar de cele mai multe ori, sprijinul oferit copiilor nu este pe măsura nevoilor acestora [3].

Hadîrcă M. și Cazacu T. în Ghid metodologic *Adaptări curriculare și evaluarea progresului școlar în contextul educației inclusive* vine să sublinieze că în școala incluzivă activitatea de

instruire trebuie proiectată și realizată în manieră diferențiată, în funcție de potențialul individual al fiecărui elev [4, p. 16]. Autorii susțin că pentru a realiza o instruire diferențiată înseamnă a flexibiliza instruirea, a diferenția metodele aplicate în activitatea educațională, pentru a asigura dezvoltarea capacităților și aptitudinilor fiecărui elev, în raport cu propriul potențial. Prin urmare, școala incluzivă, concluzionează autorii, este chemată în mod expres să organizeze procesul de predare-învățare-evaluare în așa fel, încât să-l pună pe elev cât mai devreme posibil în posesia unor mijloace proprii de însușire a cunoștințelor de bază și de aplicare a acestora în practică în mod constant și creator [ibidem].

Iată de ce dezvoltarea profesională a cadrelor didactice pentru a sprijini un sistem de educație incluzivă cuprinde atât o formare inițială, cât și o perfecționare continuă pe tot parcursul carierei didactice. Pentru a-și putea asuma responsabilitatea pentru toți elevii din clasă, practicienii din unitățile școlare au nevoie de instruire, dar și de practică pentru a putea răspunde acestei provocări, pe următoarele direcții: educație specială; evaluarea copiilor; lucrul cu alți specialiști; lucrul cu părinții; capacități manageriale; reducerea izolării în activitatea didactică [1, 7].

Ocupația de formare a cadrelor didactice din școala incluzivă pentru ca nivelul de profesionalism al acestora să crească și ele să poată rezolva problemele cu care se confruntă la clasă și în școală, este pentru ca învățarea în aceste școli să se desfășoare într-un mediu agreabil, primitor, și nu unul închis și opresiv. Oferta de a sprijini copilul prin programe-suport, prin ore suplimentare și prin activități extracurriculare, dar și prin programe de tip *șansa a doua* (dedicate persoanelor care au abandonat școala sau nu au frecventat niciodată învățământul obligatoriu), reprezintă pasul decisiv către oferirea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Din această perspectivă cadrul didactic este factorul important în implementarea educației inclusive, căci educația incluzivă reclamă

„redefinirea competențelor didactice ale învățătorilor/profesorilor, astfel încât aceștia să poată valoriza incluziunea în practicile de predare-învățare-evaluare” [2, p. 35]. Într-o clasă incluzivă *cadru didactic de sprijin* devine suportul facilitator în asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educaționale speciale. Gândirea pozitivă, tactul pedagogic și abilitățile de comunicare, pe care trebuie neapărat să le aibă în arsenal, vor face ca acțiunile sale treptat să fie acceptate și susținute.

Pornind de la taxonomia realizată de D. Ungureanu, au fost identificate două mari categorii de principii: *principii generale* ale educației incluzive, preluate din ideologia curentului social integraționist și *principii specifice* educației integrate, unele dintre acestea fiind comune cu cele prezente în științele educației [8, p.147-175]. Autorul desemnează următoarele *principii generale ale educației integrate*: principiul dreptății sociale, principiul egalității șanselor, principiul opțiunii și deciziilor reale, principiul noncategorizării, principiul nonsegregării, principiul normalizării, principiul dezinstituționalizării, principiul integrării, principiul incluziunii. Ce ține de educația incluzivă, normarea ei poate fi efectuată cu sprijinul următorului decupaj de *principii specifice acestei educației*: principiul valorificării diferențelor, principiul continuității în integrare, principiul colaborării continue și intense, principiul adaptării, dezvoltării și diversificării curriculare, principiul interacțiunii în predare, principiul asigurării și dezvoltării rețelelor de sprijin, principiul intervenției timpurii, principiul evaluării în raport cu nevoile [ibidem].

Formarea cadrelor didactice din perspectiva valorilor educației incluzive se referă la asigurarea reflectării în activitatea la clasă atât a culturii, cât și a politicilor incluzive ale școlii. Metodele de predare - învățare - evaluare țin să încurajeze participarea fiecărui elev la activitățile desfășurate în cadrul orelor de curs. Cadrul Didactic de Sprijin (CDS) reprezintă un actor nou, cu rol major în optimizarea procesului educațional din clasele unde se derulează învățământul

incluziv. Acesta este pregătit în domeniul educației speciale și, împreună cu educatorul/profesorul de la clasă, formează o echipă omogenă, responsabilă de instruirea elevilor [2]. CDS acordă suport tuturor copiilor, el este un bun consilier și partener pentru cadrele didactice și părinți, iar pentru copilul cu probleme - susținător, profesor-tutore, terapeut, consilier, mediator, manager de caz, consultant și, nu în ultimul rând, prieten. CDS colaborează cu serviciul de asistență psihopedagogică din școală în vederea preluării informațiilor privind evaluarea și planul de servicii individualizat al elevului integrat în învățământul de masă. De asemenea, elaborează și realizează, în parteneriat cu profesorii de la clasă, programul de intervenție personalizat, participă la adaptarea curriculumului, colaborează cu întreg corpul profesoral al unității de învățământ în vederea realizării unei inserții eficiente a copiilor cu cerințe educaționale speciale în colectivul școlii [2, 7]. Nu în ultimul rând, cadrul didactic de sprijin consiliază familiile elevilor care beneficiază de servicii de sprijin, efectuează evaluarea periodică a dezvoltării elevilor cu cerințe educaționale speciale și operează modificări în programul de intervenție specializată.

Așadar, cadrul didactic de sprijin participă la activitățile din clasă, acordând ajutor copiilor care au anumite dificultăți în receptarea și înțelegerea materiei predate sau în realizarea sarcinilor. Pe lângă suportul acordat la ore, cadrul didactic de sprijin organizează activități individuale în funcție de necesitățile de reabilitare și recuperare ale copilului cu cerințe educaționale speciale. Astfel, pentru îndeplinirea obiectivelor cu asemenea grad de complexitate și responsabilitate, este necesară pregătirea specializată a specialistului cu orientare în domeniul psihopedagogiei speciale și asistenței sociale.

O formare calitativă oferă cadrelor didactice implicate în educația incluzivă oportunitatea să pună accentul pe dezvoltarea de activități care comportă lucrul în echipă și cooperarea, pe respectarea identității fiecărui copil în parte și pe monitorizarea constantă a

eficacității activităților de predare - învățare - evaluare la nivelul fiecărui copil. În același timp, programele de sprijin și remediere școlară, utilizarea posibilităților oferite de curriculum-ul școlar și implicarea părinților în diverse activități extracurriculare organizate la nivelul unității de învățământ reprezintă tot atâția pași către succesul școlar al fiecărui copil [10]. În calitate de agenți ai schimbărilor generate de dezvoltarea educației incluzive în sistemul de învățământ, cadrele didactice trebuie să fie pregătite pentru promovarea și implementarea calitativă a reformelor în derulare [1, vol.1, p.10].

Indexul incluziunii școlare susține că practica internațională privind educația incluzivă demonstrează că în implementarea incluziunii educaționale în instituția de învățământ se interpătrund trei dimensiuni importante: politicile, practicile și cultura [12]. Fiecare dimensiune este structurată în două secțiuni și este însoțită de indicatori de incluziune [2, p. 12]. Dezvoltarea dimensiunilor incluziunii la nivel școlar facilitează accesul tuturor copiilor la o educație de calitate. Astfel, ea este orientată spre crearea unei culturi a școlii inclusive și plasarea abordării incluzive în nucleul dezvoltării școlare, astfel încât aceasta să nu fie distinctă de toate celelalte strategii școlare, totodată și spre utilizarea unor metodologii de predare – învățare – evaluare centrate pe elev [9]. Crearea culturilor incluzive dezvoltă valori incluzive împărtășite atât de personalul didactic, cât și de elevi și părinți/tutori. Producerea politicilor incluzive încurajează participarea tuturor elevilor și a personalului instituției în viața școlii și minimalizează presiunile de excludere [2, p.14]. Desfășurarea practicilor incluzive reflectă culturile incluzive și politicile instituției de includere a tuturor elevilor și respectarea diversității acestora.

În conformitate cu *Programului de Dezvoltare a Educației Incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011 – 2020* [6], educația incluzivă presupune o nouă orientare educativă care pune accentul pe cooperare, parteneriat, pe educația socială și pe valorizarea relațiilor interpersonale [2, p. 8]. Educația incluzivă asigură o educație de calitate

pentru toți, prin programe de studiu adecvate, curriculum adaptat, aranjamente organizaționale, strategii de predare, utilizarea resurselor și parteneriatelor cu comunitățile lor, existența serviciilor de sprijin potrivit necesităților speciale ale elevilor. Incluziunea nu este privită ca ceva adăugat la o școală, ci este parte intrinsecă a misiunii, practicilor și activității școlii [11]. Un curriculum adaptat nu este unul nou, nici alternativ, este același curriculum, dar *adaptat* la potențialul individual specific al copiilor cu cerințe educaționale speciale. Prin ***adaptări curriculare*** se definește corelarea conținuturilor componentelor curriculumului național cu posibilitățile elevului cu cerințe educaționale speciale, din perspectiva finalităților procesului de adaptare și de integrare școlară și socială a acestuia [4, p. 23].

Bibliografie

1. Educația incluzivă. Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil, în: Proiectul „Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile general”, Lyceum, vol. 1, vol. 2, vol. 3, Chișinău, 2016.
2. Educație incluzivă. Ghid metodologic pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general, elaborat în cadrul Proiectului „Acces egal la educație”, Programul „Comunitate Incluzivă–Moldova”, implementat de către Keystone Moldova în parteneriat cu Ministerul Educației al RM, Ch., 2013.
3. Experiințe existente în domeniul educației incluzive la nivel național. Sumar elaborat de A. O. „Lumos Foundation Moldova”, în cadrul Proiectului *Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale*, FISM., Ch., 2015.
4. Hadîrcă, Maria, Cazacu, Tamara. Adaptări curriculare și evaluarea progresului școlar în contextul educației inclusive. Ghid metodologic, Chișinău, 2012.
5. Hotărîrea Nr. 523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020.
6. Programul de Dezvoltare a Educației Incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011 – 2020.

7. Renata Marinela, Cercel, Formarea cadrelor didactice pentru educația incluzivă. Teză de doctorat. Rezumat, București, 2009.
8. Ungureanu, D., Educația integrată și școala incluzivă Editura de Vest, Timișoara, 2000.
9. Vrăsmaș, T., Învățământul integrat și/sau incluziv, Aramis, București, 2001.
10. <http://www.scritub.com/profesor-scoala/educatia-incluziva-educatie-de74184.php> (consultat 21.02.17).
11. www.worldbank.org (consultat 20.03.2017).
12. <http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Index%20Romanian.pdf>.
Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE), 2003, Indexul incluziunii școlare (traducere M. Pantea).
13. www.doctorat.ubbcluj.ro/documente/arhiva/doctorat_teze-2016.pdf (consultat 20.03.2017).